

GENÇLİK DÖNEMİNDE GÖRÜLEN AHLAKİ SORUNLAR KARŞISINDA DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNİN YERİ

İbrahim TURAN (*)

ÖZ

Günümüzde teknolojik gelişmeler bireyin yaşamını her bakımından kolaylaştırırken, bazı tehlikeleri de beraberinde getirmektedir. Enformasyon devriminin bir sonucu olarak bireyler artık dünyanın farklı yerlerinde meydana gelen olaylardan çok hızla haberdar olmakla birlikte aynı zamanda kolayca etkilenebilmektedirler. Bu etki, ekonomik ve sosyal alanda olduğu kadar dini ve ahlaki alanda da kendini göstermektedir.

Her bakımdan hızlı bir değişim sürecini yaşayan dünyamızda ahlaki değer problemi günümüz toplumlarının en önemli sorunlarından birisi haline gelmiştir. Özellikle gençler arasında görülen cinsellik, şiddet ve cinayet, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı gibi sorunlara ek olarak bu dönemde yaşanan ruhsal bunalımlar ve intihar, artık sadece bireysel nitelikli küçük sorunlar değildir. Başlangıçta bireysel bir durum olarak görülen bu sorunlar belirli bir süre sonra bireysel olmaktan çıkıp toplumsal hatta küresel ölçekte problemlere dönüşmektedir.

Bu çalışmada, gençlik döneminde görülen bazı ahlaki sorunlara değinilmekte ve bu sorunlar karşısında spesifik olarak, Türkiye'de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi çerçevesinde eğitim ve din eğitiminin rolü tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahlak eğitimi, din eğitimi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, gençlik dönemi, ahlaki sorunlar.

ABSTRACT

Moral Problems of Youth and the Place of Religion Culture and Moral Knowledge

While technological developments make easier every aspect of lives of people today, they have also brought some important risks for them. As a result of the revolution of information, all people might have knowledge about the events

* Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. e-mail: i.turan@omu.edu.tr

happened in the various parts of the world and have been effected by them easily. This effect shows itself in religious and moral sphere as well as socio-economic area of people.

One of the most important problems of our modern society in the world which has changed in every aspect is the question of moral values. Especially young people have many moral problems such as sexuality, violence and crime, alcohol and drugs use and some psychological problems including suicide. These problems are not only individualistic moral problems but also social moral problems. While these moral problems seem to be individualistic in the beginning, but after a certain time, they might be social, even global moral problems.

This paper deals with some moral problems seen during the youth and discusses the role of education and religion especially in the frame of Religion Culture and Moral Knowledge Course.

Keywords: *Moral education, religious education, Religion Culture and Moral Knowledge, youth period, moral problems.*

Giriş

Günümüzde dünyada yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmeler insan yaşamına çok önemli katkılar sağladığı gibi, bazı olumsuz gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile birlikte dünyanın küresel köye dönüştüğü çağımızda “küresel kültür”, bireyin yaşamını bir bütün olarak etkilemektedir. Bu etki hiç şüphesiz ekonomik alanda olduğu kadar siyasi, sosyal, kültürel ve ahlaki alanda da kendini göstermektedir. Kökeni her ne kadar 16. yüzyıla kadar gitse de 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren etkisini iyice hissettiren küreselleşmenin, ahlak üzerinde ahlak üzerinde ciddi etkileri olmuştur. Bu etki de genel olarak bir olumsuzluğu ifade etmektedir. Bu durumu bugün sadece küreselleşmeden olumsuz yönde etkilenen geri kalmış ülke insanları değil, gelişmiş ülkelere mensup bilim insanları da itiraf etmektedir. Benjamin R. Barber’ın şu ifadeleri, küreselleşmenin ahlak üzerindeki olumsuz etkilerini ifade etmesi bakımından önemlidir: “*Medeni ve siyasi küreselleşmenin yokluğundaki ekonomik küreselleşme, kendi değerlerimizi küreselleştirmeksizin, kötülüklerimizi küreselleştirmemiz anlamına gelmektedir. Biz cinayeti, şeytani silah ticaretini, terörü ve nefret propagandasını küreselleştirdik. ... Biz uyuşturucu kullanımını, pornografiyi, kadın ve çocukları ticari meta haline getiren ‘pornografik turizmi’ küreselleştirdik.*”¹

1 Barber, Benjamin R., “Challenges to the Common Good in the Age of Globalism,” *Social Education*, vol. 64, no. 1 (Jan/Feb 2000), s. 9’dan aktaran Köylü, Mustafa, *Küresel Ahlak Eğitimi*, Dem Yay., İstanbul 2006, s. 81.

Gelinen noktada, Barber'ın da belirttiği gibi, ahlaki değer problemi günümüz dünyasının en önemli sorunlarından birisi haline gelmiştir. Özellikle gençler arasında görülen cinsellik, şiddet ve cinayet, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı gibi sorunlara ek olarak bu dönemde yaşanan ruhsal bunalımlar ve intihar artık sadece bireysel nitelikli sorunlar değildir. Başlangıçta bireysel bir durum olarak görülen bu sorunlar, belirli bir süre sonra bireysel olmaktan çıkıp toplumsal hatta küresel ölçekte problemlere dönüşmektedir. Dolayısıyla bu sorunları ele alırken konuya sadece bireysel bir sorun olarak bakmak meselelerin özünü kavramamak demektir. Zira bu konular artık ülkelerin sağlık ve sosyal politikaları üzerine çalışanları ciddi şekilde meşgul etmekte ve bu sorunların çözümü için her geçen gün artan oranda ekonomik kaynak ayırmak durumunda kalınmaktadır. Ekonomik maliyetin ötesinde konuya insan açısından bakıldığında da bu tür toplumsal nitelikli ahlaki sorunlar büyük oranda gençlerde görülmektedir. Örneğin cinsellik sorunu ve cinsel yolla bulaşan hastalıkların yaşlara göre dağılımına bakıldığında, dünyada HIV ile infekte olanların yarısının 25 yaş altı kişiler olması dikkat çekicidir.² Dolayısıyla bu tür problemlerin çözümü sadece ekonomik ya da sosyal politikalarla değil aynı zamanda eğitim politikaları ile de ciddi şekilde ilintilidir. Bu nedenle sorunların büyük çoğunlukla ergenlik döneminde yaşandığı göz önünde bulundurulursa, ilgili dönemde verilecek olan ahlak eğitimi ve bu yöndeki çabalar büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda okullarımızda ahlak eğitimi ile ilgili en önemli derslerden birisi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersidir. Bu derste bir taraftan dinin kültürel boyutu ön plana çıkarılırken diğer taraftan da ahlak ve değerlere ilişkin bilgiler aktarılmaktadır. Bu da doğal olarak gençlerde görülen ahlaki sorunların gittikçe artması karşısında DKAB derslerinin ahlak eğitimi açısından yeterliliğini yeniden gözden geçirmeyi gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmada, artık neredeyse tüm ülkeleri doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren bazı ahlaki sorunlara yer verilerek, böyle bir durum karşısında din eğitiminin rolü ve yeri ele alınmaktadır. Günümüz dünyasında küresel ölçekte pek çok sorun olmasına rağmen, bu çalışmada sadece toplumsal nitelikli bazı ahlaki sorunlara değinilmekte ve konu DKAB derslerinde yer verilen ahlak eğitimi açısından incelenmektedir. Bu bağlamda ilk olarak gençlerde görülen bazı toplumsal nitelikli ahlaki sorunlara yer verilmektedir. Bunlar; 1. Cinsellik sorunu, 2. Şiddet ve cinayet, 3. Psikolojik sorunlar ve intihar, 4. Alkol ve uyuşturucu kullanımı şeklinde sıralanmaktadır. İkinci başlık altında ise, toplumsal nitelikli ahlaki sorunlar karşısında eğitim ve din eğitiminin yeri tartışılmaktadır.

2 Çilingiroğlu, Nesrin E., "HIV/AIDS Epidemisinin Ekonomik Yönü", *Güncel Bilgiler Işığında HIV/AIDS*, Serhat Ünal (Ed.), Bilimsel Tıp Yayınevi, Ankara 1998, s. 233.

A. Gençlerde Görülen Bazı Ahlaki Problemler

1. Cinsellik Sorunu

Belki de günümüz dünyasında gençliğin karşılaştığı en ciddi sorunların başında cinsellik sorunu gelmektedir. Bir taraftan günümüzde gençler daha erken yaşlarda ergenlik dönemine girerken³, diğer taraftan da çeşitli nedenlerden dolayı evlilik yaşı daha geç yaşlarda gerçekleşmektedir. Böylece, gençler geçmişe kıyasla cinsel olarak aktif bir şekilde daha uzun süre beklemek zorunda kalmaktadırlar. Özellikle günümüzde kitle iletişim araçları da çeşitli yollarla ergenlerdeki cinsel duyguları tahrik ederek bunu özendirilmekte ve cinsel arzu ve istekleri tetiklemektedir.⁴ Antivirüs yazılımı üreten Bitdefender'in dünya genelinde 19 bin ebeveyn üzerinde yaptığı araştırmaya göre; çocukların internette ilgilendiği içeriklerin başında yüzde 11,35 ile pornografi gelmektedir. Araştırmaya göre çocukların internet üzerinden porno içeriklere ulaşma yaşı 6'ya, internet üzerinden flört etme yaşının ise 8'e düştüğü tespit edilmiştir.⁵

Türkiye'de de cinsel ilişkiye girme yaşı her yıl daha aşağıya inmektedir. Tempo Dergisi tarafından 2012 yılında yayınlanan bir araştırmaya göre, ülkemizde cinsel ilişkiye girme yaşı 14-15 aralığında olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan 18-25 yaşlar arası gençler arasında kadınların % 57,1'i kızların evlilik öncesi ilişkisinde herhangi bir sakınca görmezken, erkeklerin % 30'u da aynı görüşü paylaşmaktadır. Aynı araştırmada gençlerin % 45'i ise nikâhsız birlikteliği onaylamaktadır.⁶

Evlilik öncesi cinsel ilişkinin en önemli olumsuzluklarından birisi hiç şüphesiz cinsel yolla bulaşan hastalıklara maruz kalmaktır. Zira ergenler ve gençler arasında bu oran her yıl artış eğilimi göstermektedir. Dünyada yılda her dört gençten birisi cinsel yolla bulaşan hastalıklara (CYBH) maruz kalırken, olgula-

3 Ergenliğe girme konusunda temel etkenlerden birisi vücutta belirli oranda bir yağ dokusunun olmasıdır. Çocuklar ortalama 30 kilo olduklarında ergenliğe girmektedirler. Günümüzde yeme-içme alışkanlıklarındaki değişime paralel olarak, vücutta meydana gelen hızlı yağ dokusu oluşumu, çocukların daha erken yaşlarda ergenlik dönemine girmesinin önemli nedenlerinden birisidir. Bkz. Kulaksızoğlu, Adnan, *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, 13. Basım, İstanbul 2011, ss. 44-45; Büyükgebiz, Atilla, "Ergenliğe Girme Yaşını Neler Etkiler?", <http://www.anneoluncaanladim.com/yazarlar/5/atilla-buyukgebiz/109/ergenlige-girme-yasini-neler-etkiler> (10.06.2013).

4 Kitle iletişim araçlarının cinsel duyguları tahrik etmesi hakkında bkz. L'Engle, Kelly Ladin, Jane D. Brown and, Kristin Kenneavy, "The Mass Media Are An Important Context For Adolescents' Sexual Behavior", *Journal of Adolescent Health* 38 (2006), s. 188.

5 "Sanal Âlemde Çocukları Bekleyen Tehlike", <http://www.haber7.com/internet/haber/1037067-sanal-alemde-cocuklari-bekleyen-tehlike> (11.06.2013).

6 Kohen, Sidni, "Gençlerin Bekârete Bakışı", *Tempo Dergisi*, Yıl. 2012, Sayı 43. s. 103. <http://www.tempodergisi.com.tr/haberdetay/57718.aspx> (15.05.2013).

rın 2/3'ü 25 yaşın altındaki gençlerde görülmektedir. CYBH'den korunmanın en kesin şeklinin cinsel ilişkiye girmemek olduğu ifade edilmektedir.⁷ Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre HIV virüsü taşıyanların % 11,6'sının 15-24 yaş arası gençlerden oluştuğu görülmektedir. Türkiye'de rastlanan olguların en sık görüldüğü yaş grubu ise 25-49 yaş aralığı olarak tespit edilmiştir.⁸

Evlilik öncesi cinsel ilişkiye girme ile dindarlık durumu arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarda, dindar bireylerin evlilik öncesi cinsel ilişkiyi ileri yaşlara öteledikleri hatta evliliğe kadar cinsel ilişkiyi normal karşılamadıkları ortaya konulmuştur.⁹ Bu da dindarlığın, gayri meşru cinsel ilişkiye girme konusunda koruyucu bir faktör olduğunu göstermektedir. Türkiye'de yapılan çalışmalarda da dindarlıkla evlilik öncesi cinsel ilişki konusunda Batıda yapılan çalışmaların sonuçlarına benzer bulgulara ulaşılmıştır.¹⁰ Her ne kadar din, gayri meşru cinsel ilişkiye girme konusunda koruyucu bir faktör ise de gençlik döneminde bireyler, çeşitli değişkenlerin de etkisi ile cinsel arzularıyla dini duyguları arasında sıkışıp kalabildiklerinden, bu durum onlarda ciddi gerilimlere neden olmaktadır.¹¹ Bu durum, evlilik öncesi cinsel duyguların kontrol altına alınması noktasında bir olumsuzluk olarak değil, ergenlik dönemi dini gelişiminin dinamik kaynaklarından birisi olarak kabul edilmektedir.¹²

2. Şiddet ve Cinayet

İnsanlık onurunu hiçe sayan önemli olaylardan birisi hiç şüphesiz bireylerin her geçen gün artan bir şekilde şiddete maruz kalmasıdır. Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımlamasına göre şiddet, "Fiziksel güç ya da kuvvetin, amaçlı bir şekilde kendine, başkasına, bir gruba ya da topluluğa karşı fiziksel zarara ya da fiziksel zararlar sonucunda ihtimalini artırmasına, psikolojik zarara, ölüme, gelişim sorunlarına ya da yoksunluğa neden olacak şekilde tehdit edici

7 AİDS ve Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar Derneği, http://www.cinselhastaliklar.net/index.php?option=com_content&task=view&id=18&Itemid=32 (15.05.2013).

8 Gökengin, Deniz, "Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklarda Epidemiyolojik Durum", *ANKEM Dergisi*, Sayı: 26 (Ek 2), Yıl: 2012, s. 187.

9 Yapıcı, Asım, *Ruh Sağlığı ve Din*, Karahan Kitabevi, Adana, 2007, s. 72; Fonda, Marc, "Potential Impacts of Religion and Spirituality on First Nation Teenage Fertility", *The International Indigenous Policy Journal*, Vol. 4, Iss. 1, (2013), s. 2; Adamczyk, Amy and Hayes, Brittany E., "Religion and Sexual Behaviors: Understanding the Influence of Islamic Cultures and Religious Affiliation for Explaining Sex Outside of Marriage", *American Sociological Review*, 77(5), (2012), s. 725.

10 Bkz. Kurt, Abdurrahman, "Dindarlığı Etkileyen Faktörler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 2, Yıl: 2009, ss. 6-7.

11 Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, TDV Yay., Ankara 2001, s. 274.

12 Hökelekli, a.g.e., s. 276.

biçimde ya da gerçekten kullanılmasıdır.”¹³ şeklinde tanımlanırken, şiddetin üç farklı boyutu ortaya konulmaktadır. Bunlar; kişinin kendine karşı uyguladığı şiddet, kişilerarası şiddet ve kolektif şiddet.¹⁴

Gençlik döneminde öfke ve kızgınlığın farklı ifade biçimleri vardır. Bunlar genellikle bağırma, küfretme ve saldırganlık şeklinde tezahür etmektedir. Bu dönemde yaşanan şiddet olaylarına bakıldığında, bunların genellikle akran zorbalığı, çete şiddeti, cinsel tecavüz ve cadde veya sokaklarda yapılan saldırganlıklar şeklinde sıralandığı görülmektedir. Gerek failleri gerekse maruz kalanlar açısından şiddetin sonuçları oldukça yıkıcı olabilmektedir. Dünya genelinde günde, yaşları 10-29 arası değişen yaklaşık 565 genç, kişilerarası şiddet sebebiyle yaşamını yitirirken, risk grubu içerisinde erkekler daha fazla yer almaktadır.¹⁵ Ergenlik döneminde saldırgan tutum ve davranışların temelinde öfke ve kızgınlığın derecesinden çok içinde yaşanan kültürün ve çevrenin, anne-babanın, model aldığı kişi ve çevrelerin etkisinin olduğu ifade edilmektedir.¹⁶

Şiddet ve cinayet olaylarında Türkiye’de de Batı ülkelerinde olduğu gibi¹⁷, son yıllarda önemli bir artış görülmektedir. 2008 yılı itibariyle Türkiye’de adam öldürme, yaralama veya kötü muameleden hüküm giyenlerin toplam sayısı 11.441’dir. Bunların 3.447’si adam öldürme suçundan hüküm giyerken, yaralamadan hüküm giyenlerin sayısı 7.802, kötü muameleden hüküm giyenlerin sayısı ise, 192’dir.¹⁸ Suç oranlardaki artışlara paralel olarak çocuk

13 Page Ayten Zara, İnci, Merve, “Aile İçi Şiddet Konusunda Bir Derleme”, *Türk Psikoloji Yazıları*, 2008, 11 (22), s. 82.

14 Page-İnci, a.g.m., s. 82.

15 World Health Organization, “*Youth Violence and Alcohol*”, http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/factsheets/fs_youth.pdf, s. 1.

16 Kulaksızoğlu, a.g.e., ss. 75-76.

17 Dünya genelinde artan şiddet olaylarında ilk sırayı ABD almaktadır. ABD’de 1960’lardan itibaren cinayet oranları % 200 oranında artış göstermiş ve son yirmi yılda hapisanelerdeki mahkum sayısı dört kat artarak 2 milyona ulaşmıştır. Köylü, Mustafa, *Küresel Ahlak Eğitimi*, DEM Yay., İstanbul 2006, s. 101; Ayrıca, araştırmalar ABD’de şiddet suçuna karışan gençlerin % 20-45’inin 16-17 yaş arasında olduğunu göstermektedir. İngiltere’de, karakter eğitimini savunan politikacılar ise, gençler arasında daha sıklıkla görülen toplumsal sorunları dile getirirken, suç işleyen çocukların çoğunlukla 14-24 yaşlar arası gençlerden oluştuğuna dikkat çekmişlerdir. National Youth Violence Prevention Resource Center, “*Facts for Teens: Youth Violence*”, <http://www.herkimercounty.org/content/Departments/View/11:field=services;/content/DepartmentServices/View/68:field=documents;/content/Documents/File/122.PDF>, s. 3; Arthur, James, “The Re-emergence of Character Education in British Education Policy”, *British Journal of Educational Studies*, vol: 53, no: 3, 2005, s. 248.

18 TÜİK, “*Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlü İstatistikleri Veri Tabanı*”, http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adaletdb2=&report=GIRHUK_TEK_TR_DIL.RDF&pyil

ve gençlerin suç işleme eğilimlerinde de artış görülmektedir. Örneğin TÜİK verilerine göre 2007-2009 yılları arasında iki yıllık bir sürenin karşılaştırıldığı istatistiksel verilere göre, iki yıllık bir dönem içinde suç işleme oranlarında % 276'lık bir artış olduğu görülmektedir. Aynı dönemde 11-17 yaş arası gençlerde suç işleyenlerin sayısı 2007 yılında 840 iken, 2009 yılında 1.087'ye yükselmiştir. İşlenen suç türlerine bakıldığında ise, öldürme olayına karşınların sayısı aynı dönemde 21'den 34'e, hırsızlık suçu işleyenler 47'den 194'e yükselmiştir. 2007'de cinsel suç işleyenlere rastlanmazken 2009'da 42 kişi bu suçu işlemiş ve gasp suçu işleyenler de 100'den 271'e yükselmiştir.¹⁹

3. Psikolojik Sorunlar ve İntihar

Modern hayat inanan/inanmayan herkese maddi olarak çok geniş imkanlar sağlasa da, insanın yaşamını olumlu etkileyecek herhangi bir katkı sunmamış, hatta insanın ruhsal yönünü daha olumsuz ve karmaşık bir hale sokmuştur. Geçmişte pek çok yetişkinin maruz kaldığı psikolojik sorunlar, artık çocuk ve gençlerin de sorunu haline gelmeye başlamıştır.

Tarhan, günümüzde Batı toplumlarında sıkça rastlanan ve artık ülkemizde de belirtilerini görmeye başladığımız üç temel sorunu üç kelime ile ortaya koymaktadır. Bunlar; *Hedonizm*, *Egoizm* ve *Konfortizm*'dir. Ona göre, "Zevkçiliği, bencilliği ve kişisel rahatını yücelten bireylerin çoğunlukta olduğu hiçbir aile mutlu olamaz, hiçbir kurum devam edemez ve hiçbir toplum ayakta kalamaz." Bu üç hastalığın sonucunda ise, ortaya çıkabilecek muhtemel sonuç, bugün başta Amerika olmak üzere, tüm dünya ülkelerinde görülen *Kaliforniya Sendromu*'dur.²⁰ Bu sendromun belirtileri ise, insanların tembelleşmesi, lüks ve eğlencenin yüceltilmesi, görev ve sorumluluk duygusunun azalması, israfın, aç gözlülük ve doyumsuzluğun yaygınlaşması, sosyal ilişkilerde saygının ve empatinin değerini yitirmesi, bencilliğin teşvik edilmesi ve intihar girişimlerinin artmasıdır.²¹

Tüm bu olaylar bireyseliği getirirken, aynı zamanda ruhsal bunalımları da tetiklemektedir. Zira kendi içine kapanan toplumsal yaşamdan kopan in-

kod=1&p_yil=2008&p_satir=curum_grup&p_sutun=yas_grup&p_satir_kod=1&p_satir1=20&p_sutun_kod=2&tablo=girhuk_ikamet_edilen_il&p_dil=1&desformat=html&ENVID=adaletEnv (20.03.2013).

19 TÜİK, *İstatistiklerle Türkiye 2011 Yılı*, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara 2011, ss. 34-35.

20 Kaliforniya Sendromu hakkında bkz. Merter, Mustafa, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, Kaknüs Yay., İstanbul 2008, ss. 427-437.

21 Tarhan, Nevzat, "Üç Yuva Yıkıcı", <http://www.e-psikiyatri.com/uc-yuva-yikici-34382> (17.03.2013).

sanlarda ruhsal çöküntü ve sorunlarla başa çıkma kapasitesi bakımından zayıflık, sosyalleşmiş bireylere göre daha fazladır. Bu nedenle kalabalıklar içinde yalnızlık çeken bireylerin ruhsal bunalım yaşamaları ve netice olarak da intiharı seçmesi aslında tesadüf değildir. Dindarlık durumunun daha fazla olduğu ülkelerde intihar oranı görece olarak diğerlerine göre daha düşüktür. Çünkü dinin toplumsallaştırıcı etkisi bunu belirli oranda azaltmaktadır. Örneğin 2010 yılında AB ülkelerinde yaklaşık 60 bin kişi intihar etmiştir. Bu intiharların en yüksek olduğu ülkeler genellikle Estonya, Litvanya ve Slovenya gibi Orta Avrupa ülkeleri iken, en düşük olduğu ülkeler de Yunanistan, Kıbrıs ve İtalya gibi Güney Avrupa ülkeleri şeklinde sıralanmaktadır. Orta Avrupa ülkelerinde intihar oranı yüz binde 17 iken, Güney Avrupa ülkelerinde yüz binde 8 olarak hesaplanmıştır.²² Türkiye’de ise bu oran toplamda yüz binde 4,29, 15-19 yaş aralığında ise yüz binde 5,8’dir.²³ Her ne kadar burada dini ve ahlaki değerlerle birlikte daha başka faktörlerin de göz önünde bulundurulması gerekse de dindarlık oranının daha düşük olduğu toplumlarda, bu oranın fazla olduğu toplumlara oranla intihar olaylarına daha sık rastlandığı, yapılan çalışmalarda ortaya konulmaktadır.²⁴ Ayrıca dinin bu anlamda sadece intiharı engelleme konusunda koruyucu bir faktör olduğu değil, aynı zamanda ruh sağlığı ile birlikte beden sağlığını da olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin bu konuda önde gelen isimlerden birisi olan Koenig, 2000 yılından önce yapılan 700 çalışmadan 500’ünün dinle ruh ve beden sağlığı arasında olumlu bir ilişkiyi ortaya koyduğunu belirlemiştir. Bu analize göre, 93 çalışmanın 60’ında, dindarlık seviyesi yüksek olan kişilerin daha az depresyona girdikleri, 68 çalışmanın 57’sinde intihar olaylarının daha az görüldüğü ve 114 çalışmanın 94’ünde de kişilerin psikolojik açıdan daha iyi durumda oldukları bilgisine yer verilmiştir.²⁵

22 OECD, *Health at a Glance: Europe 2012*, OECD Publishing, 2012, s. 28.

23 TÜİK, “*İntihar İstatistikleri 2012*”, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15853> (21.06.2013).

24 Bkz. Yapıcı, *a.g.e.*, s. 146. Ülkelere göre dindarlık durumlarını gösteren bir çalışmada, Tanrıya inanmayanların oranı Slovenya’da % 13,2 ve Litvanya’da % 18,3 iken, bu oranın İtalya’da % 5,9, Kıbrıs’ta ise, % 1,9 olduğu bilgisine yer verilmektedir. Aynı çalışmada Tanrıya inananların oranı Slovenya’da % 23,6 ve Litvanya’da % 21,7 iken, bu oran İtalya’da % 41 ve Kıbrıs’ta ise, % 59’dur. Smith, Tom W., “*Beliefs about God across Time and Countries*”, s. 7, http://www.norc.org/PDFs/Beliefs_about_God_Report.pdf (08.07.2012).

25 Koenig, Harold G., “Religion, Spirituality, and Medicine: Research Findings and Implications for Clinical Practice,” *Southern Medical Journal*, vol. 97, no. 12 (December 2004), s. 1195’den aktaran, Köylü, Mustafa, “Ruh Sağlığı ve Din İlişkisi: Batı Toplumunu Açısından Bir Değerlendirme”, *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 23, Yıl: 2007, s. 80; Ayrıca dinin ruh sağlığı üzerindeki etkileri hakkında bkz. Jeff Levin, “Religion and Mental Health: Theory and Research”, *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies*,

Türkiye açısından bakıldığında, Batıdaki kadar olmasa da intihar olaylarında her geçen gün artış gözlenmektedir. İstatistiklere göre, 2002 yılında Türkiye’de 2301 kişi intihar ederken, 2011 yılında bu rakam 2677’ye ulaşmıştır.²⁶ Her ne kadar Kulaksızoğlu, son 20 yılda Türkiye’de gençler arasındaki intihar olaylarında bir artışın olmadığını ifade etse de²⁷ istatistikler az da olsa bir artışın olduğunu göstermektedir.

4. Alkol ve Uyuşturucu Kullanımı

Bugün dünyada gençliği tehdit eden en temel sorunlardan bir tanesi de alkol ve uyuşturucu kullanımıdır. Alkol ve uyuşturucu, intihar eğilimlerini açığa çıkarması bakımından önemli bir sorun olmakla birlikte fiziksel ve ruhsal bağımlılık yaratan maddeler olmaları sebebiyle de bireylerin geleceğini tehdit etmektedir.²⁸ Uzmanlar uyuşturucu kullanımının, hastalıklara karşı dayanma gücünü de zayıflattığından özellikle AIDS hastalığına yakalanma oranlarının çok daha yükseleceğini ifade etmektedirler. Dahası, uyuşturucu kullanımının gün geçtikçe daha küçük yaşlara doğru inmesidir. Amerikan Tıpçılar Derneği Dergisine göre, 1975’ten bu yana altıncı sınıftaki çocukların uyuşturucu kullanımı % 300 oranında artmıştır.²⁹ Alkol ve uyuşturucu kullanımı özellikle gençlerde ciddi sağlık sorunlarına da neden olmaktadır. Yapılan araştırmalar, alkol ve uyuşturucu kullanan gençlerin sosyal, duygusal ve davranışsal olarak bir dizi problem yaşadığını ortaya koymaktadır. Örneğin O’Malley ve arkadaşları yaptıkları bir araştırmada lise son sınıf öğrencilerinin % 18’inin üç veya daha fazla sayıda alkolle ilgili bir sağlık sorunu (düşünme becerilerini zayıflatma, trafik kazası, Cinsel bir hastalığa kapılma vb.) yaşadıklarını tespit etmiştir.³⁰

İçki ve uyuşturucu açısından ülkemize bakıldığında, alkol tüketiminin yüksek düzeyde olduğu, bununla birlikte az da olsa uyuşturucu madde kullanımının yaygınlaştığı görülmektedir. Gür ve arkadaşlarının yaptığı araştırmada 15-19 yaş arası gençlerin % 14,9’unun alkol kullandığı görülürken, bu

(2010), http://www.baylorisr.org/wp-content/uploads/levin_religion_mental_health.pdf (12.06.2013).

26 TÜİK, *İntihar İstatistikleri 2011*, TÜİK, Ankara, 2012, s. 1.

27 Bkz. Kulaksızoğlu, *a.g.e.*, s. 242.

28 Kulaksızoğlu, *a.g.e.*, s. 244.

29 Lickona, Thomas, *Educating for Character: How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility*. New York: Bantam Books, 1992, s. 377.

30 Chen, Chiung M., Yi, Hsiao-ye, and Faden, Vivian B., *Trends in Underage Drinking in The United States, 1991–2011*, National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism (NIAAA), 2013, s. 2.

oran 20-24 yaş arası gençlerde % 27,1'e yükselmektedir.³¹ TBMM Araştırma Komisyonu Raporuna göre ise, gençlerde alkol tüketim oranı daha yüksektir. Buna göre, lise çağında olan 16 yaş grubundaki öğrencilerin %50'sinin sigara ve %45'inin alkol kullandıkları belirtilirken, raporda erkeklerin %6'sı ve kızların %2'sinin esrar kullandığı ifade edilmektedir.³²

Alkol ve uyuşturucu kullanımı ile dindarlık arasındaki ilişkiye bakıldığında, yapılan araştırmalar ikisi arasında negatif bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, Gardner ve arkadaşlarının 12 araştırmanın sonucunu inceledikleri çalışmada, bu çalışmaların 11'inde alkol ile dindarlık arasında negatif bir ilişki bulunduğu, yani dindarlık arttıkça alkol ve uyuşturucu kullanımının azaldığını tespit etmişlerdir. Aynı şekilde Johnson ve arkadaşlarının da literatür taramasına dayalı elde ettiği bulgulara göre, yapılan 54 çalışmanın % 94'ünde dindarlıkla alkol kullanımı, 97 çalışmanın % 87'sinde dindarlıkla madde bağımlılığı arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir.³³

Sonuç olarak, yukarıda da istatistiklerle ifade edildiği gibi dünyanın her tarafında ciddi bir ahlaki çözülme yaşanmakta ve bu durum tüm Batı toplumlarını ve kurumlarını ilgilendirdiği kadar ülkemizi de yakından ilgilendirmektedir. O halde burada sorulması gereken temel sorulardan birisi şudur: Gençlerde görülen bu ahlaki ve psikolojik problemler karşısında genel de eğitimin özelde ise din eğitiminin rolü ve yeri nedir? Nitekim araştırma sonuçlarından da görüldüğü üzere, dindarlık durumu genel olarak ahlaki sorunların çözümüne olumlu katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de İlkokul 4. sınıftan itibaren lise son sınıfa kadar zorunlu olarak yer verilen DKAB derslerinde yukarıda sayılan sorunların çözümüne katkı sağlayacak değerlere gerektiğince yer verilmekte midir? Bu sorulara cevap verebilmek için toplumsal nitelikli ahlaki sorunlar karşısında eğitim ve din eğitiminin yerini tartışmak gerekmektedir.

B. Toplumsal Nitelikli Ahlaki Sorunlar Karşısında Eğitim ve Din Eğitimi

1. Ahlaki Sorunlar ve Eğitim

Eğitim felsefesinin temel amaçlarından birisi “*nasıl bir insan yetiştirmek istiyoruz*” un cevabını bulmaya yönelik sorgulamalar yapmaktır. Bu anlamda

31 Gür, Bekir ve Arkadaşları, *Türkiye'nin Gençlik Profili*, SETA Yay., Ankara 2012, s. 90.

32 TBMM, *Uyuşturucu Başta Olmak Üzere Madde Bağımlılığı ve Kaçakçılığı Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyon Raporu*, Ankara, Kasım 2008, s. 120.

33 Geniş bilgi için bkz. Yapıcı, *a.g.e.*, ss. 63-64.

eğitimde farklı felsefi yaklaşımlar ortaya konulurken her bir yaklaşım bireyi farklı kabiliyetleri açısından yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Örneğin ortaçağ boyunca birçok fikrin yanında felsefi ve teolojik temellerle beslenen “Daimicilik” idealizm ve realizmi temele almaktadır.³⁴ İdealizm, bireyi iyiye, doğruya ve güzele yöneltmeyi amaçlarken, eğitimin, bireyin doğuştan getirdiği yeteneklerinin farkına varmasına yardımcı olması için bir enstrüman olarak düşünülmektedir. Realizme göre ise, eğitimin ve okulun temel fonksiyonu, öğrencilere bilgi aktarmak ve onların zihinsel yeteneklerini geliştirmektir.³⁵

Öncülüğünü John Dewey’in yaptığı pragmatizm ise, deneyci bakış açısıyla, soyut ve değişmez kuramlar yerine deneyci araştırmayı temele almaktadır. Bu anlamda insan bilgisinin mutlak kesinlikten ziyade kanıtlara dayalı genellemeleri içerdiğini düşünmekte ve metafizik açıklamalara karşı çıkmaktadır.³⁶ Dewey’in Cumhuriyet’in kuruluşunu takip eden yıl (1924) Türkiye’ye geleerek Türk Eğitim Sistemi Hakkında hazırladığı rapor doğrultusunda eğitim sisteminin Dewey’in görüşleri dikkate alınarak hazırlandığı, özellikle İkinci Dünya Savaşından itibaren Amerikan eğitim sisteminin izlerini taşıdığı ifade edilmektedir.³⁷ 1933 yılında din derslerinin kaldırılmasının ardından okullarda hümanist ahlak anlayışı benimsenmiş, ahlak öğretiminin, örgün eğitim kurumlarında bir ders olarak mı, yoksa yurttaşlık bilgisi ve sosyoloji dersleri içerisinde mi yer alması gerektiği tartışılmıştır.³⁸ Hatta 1943 tarihinde toplanan II. Milli Eğitim Şûrası’nda okullarda ahlak terbiyesinin geliştirilmesi meselesi, şûranın birinci gündem maddesi olmuş ve milli ahlaka vurgu yapan “iyi vatandaş” yetiştirme ilkesini öngörecektir şekilde bir rapor hazırlanmıştır.³⁹ Bütün bunlar birlikte değerlendirildiğinde, Türk milli eğitim sisteminin Batı eğitim sistemlerinden etkilenecek, dini ya da metafiziği dışlayan pragmatist eğitim felsefesini benimsediği görülmektedir.

34 Kaygısız, İbrahim, “Eğitim Felsefesi ve Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri”, *Eğitim ve Yaşam*, Kış 1997, s. 6.

35 Gutek, Gerald L., *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*, (Çev. Nesrin Kale), Ütopya Yay., 3. Basım, Ankara 2006, s. 26; 51.

36 Geniş bilgi için bkz. Gutek, Gerald L., *a.g.e.*, ss. 99-121; Cevizci, Ahmet, *Eğitim Felsefesi*, Say Yay., İstanbul 2011, s. 124.

37 Kaygısız, a.g.m., s. 13.

38 Şimşek, Eyüp, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları Ahlak Öğrenme Alanlarının İncelenmesi”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 38, Yıl: 2012, s. 196.

39 Bkz. Aslaner, Nilgül, *Milli Eğitim Şûraları ve Eğitim Politikaları: 1939-1946*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara 2008, s. 112.

Günümüzde artarak devam eden ahlaki sorunlar karşısında eğitimin pozitivist bir bakış açısıyla, metafiziği dışlayarak ortaya koyduğu performans artık ciddi anlamda sorgulanması gereken bir konudur. Esasında bu durum, yalnızca günümüz eğitiminin temel sorunlarından birisi değildir. Zira 18. yüzyıldan itibaren eğitim felsefesinde ortaya konulan yaklaşımlara bakıldığında, daha çok pozitivist anlayışa dayalı olarak genç kuşaklara bilgi yığmak ve mevcut bilgiyi bilimsel ve teknolojik gelişmelerle desteklemek şeklinde bir yöntem takip edildiği görülmektedir. Nitekim Darwinizmin biyoloji alanında getirdiği evrim teorisinin sosyal Darwinizm aracılığı ile insan bilimlerine uyarlanmasıyla birlikte ahlak da dahil olmak üzere her şeyin değişebileceği fikri, Batı üniversitelerinden Amerika'ya sirayet eden felsefe ve mantıksal pozitivistimin, ahlaki ve değer kavramını yok sayarak sadece ampirik bilgiye yer veren ve onun dışında bir şeyi kabul etmeyen yaklaşımı, değerlerde bir yozlaşmayı getirirken, aslında bu durum, Batı ve daha özeldir Amerikan gençliği için geleceğe yönelik ahlaki sorunlar yumağı olarak geri dönmüştür.⁴⁰ Nitekim Bulaç'ın da belirttiği gibi, din, ahiret ve yaratılış gayesini kavramış iyi insan modelini oluşturmak, modern eğitimin amaçları arasında yer almamaktadır.⁴¹ Nitekim günümüzde ABD ve Kıta Avrupası'nda ortaya çıkan karakter eğitimi, değerler eğitimi, barış eğitimi vb. çabalar genç kuşakların artık pozitif bilimlerle mükemmele ulaşamayacağını, bunun yanında manevi olarak ahlaki bir kişiliğe de sahip olmasının zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu süreçte bireyin zihni kadar duygularının da geliştirilmesi önemlidir. O halde böyle bir durum karşısında genel eğitimin yanında din eğitiminin katkısı ne olabilir? Bu bağlamda üzerinde düşünülmesi gereken temel konu, okulda verilen din eğitiminde dini ve ahlaki değerlere ne kadar yer verildiği ve bu değerlerin içselleştirilmesi için ortaya konulan çabaların yeterli olup olmadığıdır. Bu da ülkemiz açısından ağırlıklı olarak lise çağlarını kapsayan ergenlik döneminde görülen ahlaki problemler karşısında DKAB derslerinde yer alan değerleri incelemeyi ve gençlerde görülen ahlaki problemlerin çözümüne ne kadar katkı sağladığını tespit etmeyi gerekli kılmaktadır.

2. Ahlaki Sorunlar ve DKAB Dersleri

Türkiye'de de son yıllarda değerler eğitimine ilişkin bazı çabalar ortaya konmakla birlikte biz burada esas olarak ortaöğretim DKAB derslerinde yer verilen değerler üzerinden konuyu ele almaya çalışacağız. Bu anlamda ortaöğ-

40 Lickona, Thomas, "The Return of Character Education", *Educational Leadership*, vol: 51, no: 3, 1993, ss. 8-9.

41 Bulaç, Ali, "Sistem İçinde Din Eğitiminin Yeri", *Zaman Gazetesi*, 09 Temmuz 2012.

retim müfredatında yer alan değerler ve bu değerlerin pekiştirilmesine uygun olarak hazırlanmış olan ders içeriklerini inceleyerek, günümüz gençliğinin ihtiyaçlarına cevap verip vermemesi açısından konuyu irdelemeye çalışacağız.

Ortaöğretim DKAB Programının Hedefleri ve Amaçları: Ortaöğretim DKAB programına bakıldığında, din öğretiminde dikkat edilecek hususlar konusunda tıpkı ilköğretim programında olduğu gibi, insana, düşünceye, hürriyete, ahlaki olana ve kültürel mirasa saygıya vurgu yapılmaktadır. Bu bakış açısının ders kitaplarının hazırlanmasından öğrencinin dinle iletişime geçmesi sürecine kadar her alanda dikkate alınmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Ayrıca program, hızla değişen bilimsel ve teknolojik gelişmeler neticesinde ortaya çıkan problemler karşısında öğrencinin bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor gelişimine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.⁴² Program hazırlanırken göz önünde bulundurulmuş hususlardan birisi de “*Dinin sadece bilgi olarak öğretilmesiyle yetinilmeyip öğrencilerin aynı zamanda ahlaki erdemleri ve değerleri içselleştirmelerine yardımcı olmak*” şeklinde ifade edilen, değerleri içselleştirmiş, ahlaklı bireyler yetiştirmektir. Bu, programın bilişsel olduğu kadar duyuşsal ve devinimsel alana da vurgu yaptığını göstermektedir.

Programın genel amaçlarına bakıldığında, konumuzla ilgili olarak, öğrencilerin, dinin sevgi ve hoşgörü boyutunu ön plana çıkararak, bireyin dini ve ahlaki alandaki sorularına cevap arayan, bireylerin inanma ve yaşama özgürlüğünün bilincine varmalarına yardımcı olan, toplumdaki dini ve ahlaki kuralların tanınması ve içselleştirilmesine yardımcı olan, birlikte yaşama ve hoşgörü kültürünü kazanmış ve hayatın amacını kavramış bireyler olmalarına yardım etmek şeklinde sıralanmaktadır.⁴³

Programda Yer Alan Değerler: Ortaöğretim DKAB dersi programında öğrenme alanları ve çeşitli sınıf düzeylerine göre değerlerin yapılandırılması şu şekildedir:

42 MEB, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı*, Devlet Kitapları Müdürlüğü, Ankara 2010, ss. 6-7.

43 MEB, *a.g.e.*, ss. 12-13.

Öğrenme Alanları	Sınıf Düzeyleri			
	9	10	11	12
İnanç	- bilimsellik - sorumluluk	- güven - saygı - sevgi	- bilimsellik, - sorumluluk, - güven, - tevekkül	- sorumluluk - sabır - vefa
İbadet	- temizlik	- duyarlılık - sorumluluk - temizlik - samimiyet	- güven - sorumluluk - doğruluk ve dürüstlük - sabır - diğerkamlık - yardımlaşma ve dayanışma - temizlik - samimiyet	- bağışlama ve affetme - sorumluluk - hoşgörü
Hz. Muhammed	- gerçek sevgisi - sorumluluk	- bilimsellik - güven - sevgi - saygı	- güven - merhamet - adil olma - hoşgörü - sabır - sevgi, - dürüstlük - samimiyet	- bilimsellik - sorumluluk - kültürel mirasa - saygı
Vahiy ve akıl	- duyarlılık - saygı	- hakikat sevgisi - bilimsellik - saygı	- saygı, - hoşgörü - bilimsellik	- hoşgörü - duyarlılık, - saygı, güven
Ahlak ve değerler	- dayanışma - duyarlılık - hoşgörü - saygı - sevgi - sorumluluk - vatanseverlik - güven	- adil olma - bağımsızlık - dayanışma - hoşgörü - saygı - sorumluluk - vatanseverlik	- aile birliğine önem verme, - dayanışma, - duyarlılık, - hoşgörü, - saygı, - sevgi, - sorumluluk, - güven	- hoşgörü, - saygı, - kardeşlik
Din ve laiklik	- bağımsızlık, - bilimsellik - sorumluluk	- bilimsellik	- bilimsellik - kültürel mirasa saygı	- bilimsellik - çalışkanlık - sorumluluk - güven - gerçek sevgisi - kültürel mirasa saygı
Din, Kültür ve Medeniyet	- duyarlılık - kültürel mirasa saygı - hoşgörü	- gerçek sevgisi - kültürel mirasa saygı - bilimsellik	- doğruluk - dürüstlük - estetik - sorumluluk - samimiyet	- hoşgörü - saygı

Yukarıda sınıf ve öğrenme alanları verilen tablodaki değerlere bakıldığında saygı, sevgi, hoşgörü, sorumluluk ve bilimsellik kavramlarının öne çıktığı görülmektedir. Ancak burada temel soru(n), programda yer alan değerlerin gençlik dönemi temel ahlaki problemlerinden hangisi ya da hangilerine yönelik katkı sağladığıdır. Bu bağlamda, programda yer alan değerlerin temel ahlaki problemlere katkı açısından analizine ihtiyaç vardır.

Program İçeriğinin Toplumsal Nitelikli Ahlaki Sorunlar Açısından Analizi: Ortaöğretim DKAB öğretim programı toplumsal nitelikli ahlaki sorunlar açısından sınıf ve ünite bazında değerlendirildiğinde, yukarıda yer verilen sorunlar çerçevesinde ortaya konulan kazanımlar şunlardır:

Sıra	DEĞERLER	DKAB KAZANIMLARINDA DEĞER İFADELERİ
1	Hayatın Anlamı	- Dinin insan hayatındaki yeri ve önemi ile ilgili hayattan örnekler verir. (9. Sınıf, İnanç Ö.A.)- Niçin ibadet edildiğinin önemini vurgular. (9. Sınıf, İbadet Ö.A.)- Dünya hayatının bir amacı olduğunu fark eder ve kendi hayatının amacını sorgular. (12. Sınıf, İnanç Ö.A.)
2	İnsan Hakları	- Veda hutbesinin insan hakları bakımından değerini irdeler ve günümüz insan hakları ile karşılaştırır. (9. Sınıf, Hz. Muhammed Ö.A.)- Temel hak ve özgürlüklerin birey ve toplum için önemini açıklar. (10. Sınıf, Ahlak ve Değerler Ö.A.)- Hak ve özgürlüklerin kullanım sınırlarını açıklar. (10. Sınıf, Ahlak ve Değerler Ö.A.)- Temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği durumlarda ortaya çıkabilecek sorunları öngörerek bunlara çözüm önerileri geliştirir. (10. Sınıf, Ahlak ve Değerler Ö.A.)- İslamın yaşama hakkına verdiği değeri yorumlar. (12. Sınıf, Ahlak ve Değerler Ö.A.)

3	Duyarlılık/ Sorumluluk	- Değerleri oluşturan süreçleri sıralar ve kendi değerlerini fark eder. (9. Sınıf, Ahlak ve Değerler Ö.A.) - Ahlaki değerlerin dinle ilişkisini açıklar. (9. Sınıf, Ahlak ve Değerler Ö.A.) - Kişilik gelişiminde dini ve ahlaki değerlerin etkisini açıklar. (9. Sınıf, Ahlak ve Değerler Ö.A.) - Toplumu birleştiren değerleri korumaya özen gösterir. (9. Sınıf, Ahlak ve Değerler Ö.A.) - Kendi değerleri ile eylemleri arasında ilişki kurar. (9. Sınıf, Ahlak ve Değerler Ö.A.) - Namaz, zekat, sadaka ve kurbanın bireysel ve toplumsal işlevini fark eder. (10. Sınıf, İbadet Ö.A.) - Kul hakkı ihlallerine karşı duyarlı olur. (10. Sınıf, Ahlak ve Değerler Ö.A.) - Alkol, uyuşturucu, kumar, sigara vb. zararlı alışkanlıkların, hak ve özgürlüklerin kullanımını engellediğini fark eder. (10. Sınıf, Ahlak ve Değerler Ö.A.) - İnsanın kaderle ilgili olarak akıl ve irade sahibi, özgür ve sorumlu olmak gibi özelliklerini sorgular. (11. Sınıf, İnanç Ö.A.)
4	Saygı/Sevgi/ Hoşgörü ⁴⁴	- Hz. Muhammed'in Medine'de toplumsal barışa yönelik faaliyetlerini yorumlar. (9. Sınıf, Hz. Muhammed Ö.A.) - Başkalarının özel yaşamının gizliliği hakkına saygı duyar. (10. Sınıf, Ahlak ve Değerler Ö.A.) - Başkaların hak ve özgürlüklerine saygı duyar. (10. Sınıf, Ahlak ve Değerler Ö.A.) - İnanç ve fıkıhla ilgili oluşumların dini düşüncede zenginlik ve dinde çoğulculuk olduğunu bilincine varır. (11. Sınıf, Vahiy ve Akıl Ö.A.) - Bağışlamayı başaran bireylerin oluşturduğu bir toplumda, hoşgörünün hakim olacağını fark eder. (12. Sınıf, İbadet ÖA) - Kendisinin de hata yapabilen bir varlık olduğunu farkına varır. (12. Sınıf, İbadet ÖA) - Birlikte yaşama ve hoşgörü bilincini kazanır ve bununla ilgili tasavvuf anlayışından örnekler verir. (12. Sınıf, Vahiy ve Akıl ÖA) - İslam düşüncesindeki farklı yorumların dinde zenginlik ve çoğulculuk olduğunu kavrar. (12. Sınıf, Vahiy ve Akıl ÖA) - Toplumsal barış ve huzurun sağlanmasında inanca saygının önemini kavrar. (12. Sınıf, Din, Kültür ve Medeniyet Ö.A.)

5	Güven	- İbadetlerin bireye iç huzuru sağladığını ve kendine güveni geliştirdiğini fark eder. (11. Sınıf, İbadet Ö.A.)
6	Evlilik ve Aile	- Dinlerin evliliğe verdiği önemi örneklerle açıklar. (11. Sınıf, Ahlak ve Değerler Ö.A.) - Ailenin kurulması, korunması ve aile içi iletişimle ilgili sorunları gözlemleyerek çözüm önerileri geliştirir.
7	Barış	- Barışın insanlık için önemini açıklar. (12. Sınıf, Ahlak ve Değerler Ö.A.) - İslamın sosyal çevresiyle uyumlu barışık bireyler yetiştirmeyi hedeflediğini açıklar. (12. Sınıf, Ahlak ve Değerler Ö.A.) - Zorunlu olmadıkça savaşın bir insanlık suçu olduğunu kavrar. (12. Sınıf, Ahlak ve Değerler Ö.A.) - İslamın barışsever bir kişilik öngördüğünü fark eder ve buna uygun davranışlar sergiler. (12. Sınıf, Ahlak ve Değerler Ö.A.)

Toplumsal nitelikli ahlaki sorunlar açısından programda yer alan kazanımlara bakıldığında şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

Cinsellik Sorunu: 9, 10 ve 12. sınıflarda cinsellik sorunu ile ilgili herhangi bir kazanıma yer verilmemektedir. Yalnızca 11. sınıf “Ahlak ve Değerler” öğrenme alanında “Aile ve Din” ünitesinde “*dinlerin evliliğe verdiği önemi örneklerle açıklar.*” şeklinde ifade edilen kazanımda, cinsellik sorunu karşısında evlilik kurumunun desteklenmesi öngörülmektedir.⁴⁵

Şiddet ve Cinayet: Programda şiddet sorunu karşısında, sevgi, saygı ve hoşgörü değerlerinin öne çıktığı görülmektedir. Özellikle yukarıdaki tabloda 2 (insan hakları), 4 (saygı/sevgi/hosgörü) ve 7 (barış) numaralı başlıklar altında yer alan değerlerin genelinin sevgi, saygı, hoşgörü ve barış kavramlarını öncelediği görülmektedir. Bu değerlerin yoğun bir biçimde işlenmesi, şiddet eğilimlerinin önüne geçmek ve gençlerde din ya da inanca dayalı ayrımcılığa karşı hoşgörü ve saygı kültürünün geliştirilmeye çalışıldığı izlenimini vermektedir. Bunun yanında “Barış” başlığı altında toplanan kazanımların da sosyo-kültürel yaşamda temel insan hak ve özgürlüklerinin kullanımına ilişkin hoşgörü kültürünü geliştirmeye yönelik değerleri ifade ettiği söylenebilir. Bu haliyle programın aslında toplumda iyi vatandaş yetiştirme çabalarını desteklediği, bireyin ahlaki ve manevi kişiliğinin inşasından çok, iyi vatandaş inşa etme çabasına matuf olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁶

44 Burada yer alan saygı ve hoşgörü, genel olarak inanca dayalı, dinsel bir hoşgörüü ifade etmektedir.

45 MEB, *a.g.e.*, s. 50.

46 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Nazıroğlu, Bayramalı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Vatandaşlık Eğitimi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), *OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Samsun 2011, ss. 204-207.

Psikolojik Sorunlar ve İntihar: Psikolojik sorunlar ve intihar, daha önce de ifade edildiği gibi gençlik döneminin bunalımları ile doğru orantılı olarak görülmektedir. Bu bağlamda DKAB programında yer verilen kazanımlara bakıldığında, bunların da daha çok hayatın anlamına dair değerlerde kendini gösterdiği görülmektedir. Bu konuda özellikle 12. sınıf “İnanç Öğrenme Alanı”nda yer alan “*Dünya hayatının bir amacı olduğunu fark eder ve kendi hayatının amacını sorgular.*” kazanımı önemlidir. Esasında, kazandırılmak istenen bu değer, bireylere hayatın anlamı ve amacı konusunda yol gösterici bir rehber olarak dinin ortaya koyduğu temel ilkeleri hatırlatmaktadır. Bunun yanında 12. sınıfta yer alan tövbe kavramı da bireylerin hatalarından kurtulma ve psikolojik olarak rahatlama konusunda önemli bir görev üstlendiğini hatırlatmaktadır. Nitekim ergenlik dönemi dini özellikleri arasında önemli bir yer tutan tövbe ve pişmanlığın, bu dönemde yapılacak hataların telafisinde önemli olduğu ifade edilmektedir.⁴⁷

Alkol ve Uyuşturucu Kullanımı: Alkol ve uyuşturucu kullanımı, günümüzde gençler için ciddi bir tehdit olmasına rağmen programda bu konuda önemli sayılabilecek sayıda kazanıma rastlanmamakla birlikte yalnızca 10. sınıfın 5. ünitesinde “*Alkol, uyuşturucu, kumar, sigara vb. zararlı alışkanlıkların, hak ve özgürlüklerin kullanımını engellediğini fark eder.*”⁴⁸ denilerek alkol ve uyuşturucunun zararlarına ilişkin kazanıma yer verilmektedir.

Yukarıda görüldüğü üzere, ortaöğretim DKAB programında cinsellik konusunda doğrudan bir kazanıma yer verilmemekte, bunun yerine konu, aile kısmında ele alınmaktadır. Konumuzla ilgili kazanımların en yoğun yer aldığı kısım, şiddet sorununa yönelik kazanımlardır. Programda şiddetle ilgili kazanımlara, diğerlerine göre daha fazla yer verildiği görülmektedir.

Amaçlanan kazanımların hedef davranışa dönüşmesi açısından Bloom Taksonomisi’ne göre bir değerlendirme yapıldığında, anılan sorunların çözümüne katkı sağlayacak kazanımların bilişsel basamakta toplandığı, bunun yanında duyuşsal olarak her hangi bir kazanıma yer verilmediği görülmektedir. Bu durum ortaöğretim müfredatının genelinde göze çarpan bir sorun olarak da öne çıkmaktadır. Nitekim ortaöğretim DKAB müfredatının geneli bilişsel, duyuşsal ve psikomotor açıdan incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmaktadır: 9, 10, 11 ve 12. sınıflarda toplam 213 kazanım bulunmaktadır.⁴⁹ Bu kazanımların 132 tanesi (% 62) bilişsel alana, 74 tanesi (% 35) psikomotor alana, 7 tanesi (% 3) ise, duyuşsal alana aittir. Oysa DKAB programında bi-

47 Hökelekli, *a.g.e.*, ss. 277-278.

48 MEB, *a.g.e.*, s. 43.

49 MEB, *a.g.e.*, s. 27.

lişsel alanla birlikte duyuşsal alanın da önemli olduğu bir gerçektir. Nitekim dinin, bireyin duyuş dünyasında bazı çağrışımlar yapması, aktarılan değerlerin kalıcı olması ve bireyin yaşantısına yön vermesi açısından bilgi boyutu ile birlikte duyuş boyutunun da işe koşulması gerekmektedir. Ancak programa bakıldığında, mevcut kazanımların sadece % 3 gibi çok az bir kısmının duyuşsal alana ait olduğu görülmektedir. Özellikle 10. sınıf programında ahlak ve değerler öğrenme alanı, 10. sınıf programının % 30'unu teşkil etmesine karşın, ilgili öğrenme alanında yer alan 15 kazanımın yalnızca 4 tanesi duyuşsal alanla ilgili, geri kalan 11 tanesi ise bilişsel alanın çeşitli basamaklarını içermektedir.⁵⁰ Bu da İslam eğitim geleneğinde çok önemli bir yeri bulunan duyuş eğitimine programda yeterince yer verilmediğini göstermektedir.⁵¹ Nitekim "Ahlak ve Değerler" öğrenme alanında yer verilen kazanımların gerçekleşmesi her şeyden önce ilgili değerlerin içselleştirilmiş olması ile yakından ilgilidir. Akto tarafından ortaöğretim düzeyindeki öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırmada, "Ahlak ve Değerler" öğrenme alanında yer alan kazanımların gerçekleşme düzeyine bakılmıştır. Araştırma sonucunda en düşük düzeydeki üç kazanımdan birisi "*Değerler hiyerarşisinde dini ve ahlaki değerlerin örneğini fark ederek kendim ve toplum açısından etkilerini açıklayabilirim*" kazanımında ortaya çıkmıştır.⁵² Ayrıca inanç öğrenme alanındaki en düşük üç kazanımdan birincisinin de "*Dünya hayatının ve içinde kendi hayatımın bir amacı, bir gayesi olduğunun bilincindeyim ve hayattaki kendi amaçlarımı belirledim*"⁵³ olması, gençlik döneminde görülen psikolojik sorunların çözümü konusunda DKAB derslerinin çok yeterli olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Programın "Ahlak ve Değerler" öğrenme alanında 9, 10, 11 ve 12. sınıflarda yer verilen değerler ise, şu şekilde sıralanmaktadır: -adil olma, -aile birliğine önem verme, -bağımsızlık, -dayanışma, -duyarlılık, -güven, -hoşgörü, -kardeşlik, -saygı, -sevgi, -sorumluluk, -vatanseverlik. Ergenlik döneminde yaşanan psikolojik ve ahlaki sorunlar karşısında bu değerlerin içselleştirilmesi şüphesiz çok önemlidir. Ancak programda, bu değerler daha çok bilişsel alanın çeşitli basamaklarında ele alındığı için bu tür değerlerin gençlerde yaptığı çağrışımların ne kadar içselleştirildiği soru işaretidir.

50 MEB, *a.g.e.*, s. 43.

51 Din eğitiminde duyuş eğitiminin önemi hakkında bkz. Fersahoğlu, Yaşar, Demir Mehmet Akif, *Din Eğitim ve Öğretiminde Duyuş Eğitimi*, Çamlıca Yay., İstanbul 2012, ss.73-143.

52 Akto, Akif, Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Öğrenci Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyleri: Van Örneği, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), *Ankara Üniversitesi SBE*, Ankara 2010, s. 91.

53 Akto, *a.g.t.*, s. 80.

C. Sonuç ve Değerlendirme

Gençlik döneminde birey, biyolojik gelişimine paralel olarak psiko-sosyal açıdan hızlı bir gelişim sürecine girerken fiziksel ve duygusal gelişimine bağlı olarak da bazı sorunlar yaşamaktadır. Ergenlik dönemi ile özdeşleşen bu sorunların başında cinsellik sorunu gelmektedir. Bireyde hormonal değişime bağlı olarak ortaya çıkan cinsel arzu ve istekler onu karşıt cinsle ilişki kurmaya yöneltirken, bunların engellenmesi ise, öfke ve kızgınlığa yol açmaktadır. Ergen, bu durum karşısında duyduğu öfke ve kızgınlığı çeşitli şekillerde gösterdiği tepkilerle dışarıya vurmaktadır ki, bu bazen sözel veya fiziksel şiddete de dönüşebilmektedir. Bunun yanında yaşanan duygusal çalkantılar, bireyde yaşamın anlam ve amacının sorgulanmasını beraberinde getirmektedir. Bütün bu arayışlar ve sorgulamalar neticesinde sağlıklı bir sonuca ulaşamayan bireylerde psikolojik sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

Günümüz modern dünyasında, küreselleşme süreci ile birlikte her alanda popüler bir kavram olarak kullanılan özgürlük, ergenler için adeta istedikleri her şey yapmak anlamına gelen bir slogana dönüşmüştür. Küreselleşme ile birlikte her alanda dilediği gibi yaşama arzusunda olan bireyler karşısında eğitimin ve din eğitiminin yeniden konumlandırılması kaçınılmazdır. Zira dinin insanın yaşamına sadece bilişsel düzeyde bir birikim kazandırmanın ötesinde duygu dünyasında da bazı etkilerinin olması gerekmektedir. Çünkü bilmek tek başına bireyi kötü veya zararlı davranışlardan alıkoymaya yetmemektedir. Bunun yanında onun duyuşsal olarak da davranışlarının farkına varması ve olumsuz tutum ve davranışlardan uzak durmayı istemesi gerekmektedir. İşte bu noktada DKAB dersinin, gençlerde görülen ahlaki sorunların ortadan kaldırılması noktasındaki katkısı tartışılmalıdır.

Yapılan incelemeden görülmektedir ki, gençlerde görülen ahlaki sorunlara karşı DKAB derslerinde doğrudan ya da dolaylı olarak bazı kazanımlara yer verilmekle birlikte bunların çok büyük bir kısmının bilişsel düzeyde işlendiği, duyuşsal olarak yer verilen kazanımların oranının toplam müfredat içindeki yerinin sadece % 3 gibi küçük bir oranda kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla birey, yaptığı davranışın hatalı veya yanlış olduğunu bilse bile, bilmek tek başına yeterli olmamaktadır. Bunun yanı sıra bu tür davranışlara yönelmesini önleyecek bir otokontrol mekanizmasına ihtiyaç bulunmaktadır. O halde ortaöğretim DKAB dersinin içeriğinde yer alan özellikle "Ahlak ve Değerler" öğrenme alanında duygu boyutuna daha fazla yer verilmesi gerekmektedir. İlgili dersin adından da anlaşılacağı üzere burada ahlakın sadece bilgi boyutuna ağırlık verilmekte, bu da sorunların çözümü konusunda DKAB müfredatının şu haliyle yeterli olmadığı kanaatini uyandırmaktadır. Gençlik döneminde görülen ahlaki sorunların çözümüne katkı sağlamak üzere yapılması gere-

kenlerin başında belki de DKAB programında yer alan “Ahlak ve Değerler” öğrenme alanının içerik ve kazanımlar açısından güncellenmesi gelmektedir. Ancak DKAB dersinin program yükü ve kazandırılmak isten hedef davranışların yoğunluğu dikkate alındığında, dersin mevcut sorunların çözümüne katkı sağlayabilecek şekilde revize edilmesinin ne kadar gerçekçi bir çözüm önerisi olabileceği tartışmalıdır. Bu nedenle seçmeli din derslerinde yer verilen konular dikkate alınarak DKAB müfredatında yeni bir düzenleme yapılarak, programdaki “Ahlak ve Değerler” öğrenme alanına daha fazla yer verilebilir.

Bunun yanında din ve değerlerin içselleştirilmesini amaçlayan, duygu boyutunun öne çıkarıldığı seçmeli bir “Ahlak Eğitimi” dersi belki problemlerin çözümüne katkı sağlayacak bir adım olabilir. Anılan bu ders seçmeli dersler arasında yer almakla birlikte, içeriğinde hoşgörü eğitimi, kanaat eğitimi, barış eğitimi ve cinsel eğitim gibi konulara yer verilerek, gençlik dönemi problemlerinin çözümüne doğrudan katkı sağlayacak bir niteliğe kavuşturulabilir. Ancak bu eğitimin verilmesi sırasında dikkat edilmesi gereken temel husus, konunun sadece bilgi boyutunun değil aynı zamanda duygu-davranış boyutunu ön planda tutan kazanımların yer aldığı bir programın hazırlanmasıdır. Bunun için de ders içi etkinlik örneklerinin iyi hazırlanmış olması ve yaşanan hayatın içinden örnekleri barındırması önemlidir.

Kaynakça

“Sanal Alemde Çocukları Bekleyen Tehlike”, <http://www.haber7.com/internet/haber/1037067-sanal-alemde-cocuklari-bekleyen-tehlike> (11.06.2013).

Adamczyk Amy and Hayes, Brittany E, “Religion and Sexual Behaviors: Understanding the Influence of Islamic Cultures and Religious Affiliation for Explaining Sex Outside of Marriage”, *American Sociological Review*, 77 (5), (2012), ss. 723–746.

AIDS ve Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar Derneği, http://www.cinselhastaliklar.net/index.php?option=com_content&task=view&id=18&Itemid=32 (15.05.2013).

Akto, Akif, Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Öğrenci Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyleri: Van Örneği, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), *Ankara Üniversitesi SBE*, Ankara 2010.

Arthur, James, “The Re-emergence of Character Education in British Education Policy”, *British Journal of Educational Studies*, vol: 53, no: 3, 2005, ss. 239-254.

Aslaner, Nilgül, Milli Eğitim Şûraları ve Eğitim Politikaları: 1939-1946, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara 2008.

Bulaç, Ali, “Sistem İçinde Din Eğitiminin Yeri”, *Zaman Gazetesi*, 09 Temmuz 2012.

Büyükgebiz, Atilla, “Ergenliğe Girme Yaşını Neler Etkiler?”, <http://www.anneoluncaanladim.com/yazarlar/5/atilla-buyukgebiz/109/ergenlige-girme-yasini-neler-etkiler> (10.06.2013).

Cevizci, Ahmet, *Eğitim Felsefesi*, Say Yay., İstanbul 2011.

Chen, Chiung M., YI, Hsiao-ye and, Faden, Vivian B., *Trends in Underage Drinking in The United States, 1991–2011*, National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism (NIAAA), 2013.

Çilingiroğlu, Nesrin E., “HIV/AIDS Epidemisinin Ekonomik Yönü”, *Güncel Bilgiler Işığında HIV/AIDS*, Serhat Ünal (Ed.), Bilimsel Tıp Yayınevi, Ankara 1998, ss. 224-244.

Fersahoglu, Yaşar, Demir, Mehmet Akif, *Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi*, Çamlıca Yay., İstanbul 2012.

Fonda, Marc, “Potential Impacts of Religion and Spirituality on First Nation Teenage Fertility”, *The International Indigenous Policy Journal*, Vol. 4, Iss. 1, (2013), ss. 1-13.

Gökengin, Deniz, “Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklarda Epidemiyolojik Durum”, *ANKEM Dergisi*, Sayı: 26 (Ek 2), Yıl: 2012, ss. 186-188.

Gutek, Gerald L., *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*, (Çev. Nesrin Kale), Ütopya Yay., 3. Basım, Ankara 2006.

Gür, Bekir ve Arkadaşları, *Türkiye'nin Gençlik Profili*, SETA Yay., Ankara 2012.

Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, TDV Yay., Ankara 2001.

Kaygısız, İbrahim, “Eğitim Felsefesi ve Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri”, *Eğitim ve Yaşam*, Kış 1997, ss. 5-15.

Kohen, Sidni, “Gençlerin Bekârete Bakışı”, *Tempo Dergisi*, Yıl: 2012, Sayı 43. <http://www.tempodergisi.com.tr/haberdetay/57718.aspx> (15.05.2013).

Köylü, Mustafa, “Ruh Sağlığı ve Din İlişkisi: Batı Toplumu Açısından Bir Değerlendirme”, *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 23, Yıl: 2007, ss. 65-91.

_____, *Küresel Ahlak Eğitimi*, DEM Yay., İstanbul 2006.

Kulaksızoğlu, Adnan, *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, 13. Basım, İstanbul 2011.

Kurt, Abdurrahman, “Dindarlığı Etkileyen Faktörler, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 2, Yıl: 2009, ss. 1-26.

L'engle, Kelly Ladin- Brown Jane D. and, Kenneavy Kristin, “The Mass Media Are An Important Context For Adolescents' Sexual Behavior”, *Journal of Adolescent Health*, 38, (2006) ss. 186–192.

Levin, Jeff, “Religion and Mental Health: Theory and Research”, *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, (2010), http://www.baylorisr.org/wp-content/uploads/levin_religion_mental_health.pdf (12.06.2013).

Lickona, Thomas, “The Return of Character Education”, *Educational Leadership*, vol: 51, no: 3, 1993, ss. 6-11.

_____, *Educating for Character: How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility*. New York: Bantam Boks, 1992.

MEB, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı*, Devlet Kitapları Müdürlüğü, Ankara 2010.

Merter, Mustafa, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, Kaknüs Yay., İstanbul 2008.

National Youth Violence Prevention Resource Center, “*Facts for Teens: Youth Violence*”, <http://www.herkimercounty.org/content/Departments/View/11:field=services;/content/DepartmentServices/View/68:field=documents;/content/Documents/File/122.PDF>, ss. 1-7

Nazıroğlu, Bayramali, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Vatandaşlık Eğitimi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), *OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Samsun 2011.

OECD, *Health at a Glance: Europe 2012*, OECD Publishing, 2012.

Page Ayten Zara - İnci, Merve, “Aile İçi Şiddet Konusunda Bir Derleme”, *Türk Psikoloji Yazıları*, 2008, 11 (22), ss. 81-94.

Smith, Tom W., “*Beliefs about God across Time and Countries*”, http://www.norc.org/PDFs/Beliefs_about_God_Report.pdf (08.07.2012).

Şimşek, Eyüp, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları Ahlak Öğrenme Alanlarının İncelenmesi”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 38, Yıl: 2012, s.

Tarhan, Nevzat, “*Üç Yuva Yıkıcı*”, <http://www.e-psikiyatri.com/uc-yuva-yikici-34382> (17.03.2013).

TBMM, *Uyuşturucu Başta Olmak Üzere Madde Bağımlılığı ve Kaçakçılığı Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyon Raporu*, Ankara, Kasım 2008.

TÜİK, “*Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlü İstatistikleri Veri Tabanı*”, http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adaletdb2=&report=GIRHUK_TEK_TR_DIL.RDF&p_yil_kod=1&p_yil=2008&p_satir=curum_grup&p_sutun=yas_grup&p_satir_kod=1&p_satir1=20&p_sutun_kod=2&tablo=girhuk_ikamet_edilen_il&p_dil=1&dformat=html&ENVID=adaletEnv (20.03.2013).

TÜİK, “*İntihar İstatistikleri 2012*”, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15853> (21.06.2013).

TÜİK, *İntihar İstatistikleri 2011*, TÜİK, Ankara, 2012.

TÜİK, *İstatistiklerle Türkiye 2011 Yılı*, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara 2011.

World Health Organization, “*Youth Violence and Alcohol*”, http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/factsheets/fs_youth.pdf, ss. 1-16.

Yapıcı, Asım, *Ruh Sağlığı ve Din*, Karahan Kitabevi, Adana, 2007.

